

ОСОБЛИВОСТІ КОНФІГУРАЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ МЕЖ У СТУДЕНТІВ РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

CONFIGURATION PECULIARITIES OF PERSONAL BOUNDARIES OF STUDENTS OF DIFFERENT MAJORS

У статті автори розкривають одну з важливих та актуальних тем – специфіку конфігурації особистісних меж у студентів різних спеціальностей. На основі наукових розвідок підкреслено, що психологічні межі особистості – це психологічне утворення, яке виникає в результаті інтеракції або встановлення паритетних суб'єкт-суб'єктних відносин, обумовлюючи прагнення індивіда зберегти автентичність, водночас реалізувати необхідність соціальної інтеграції та адаптації. Психологічний особистісний простір дає змогу особистості забезпечити її недоторканість, зберегти ідентичність, сприяє самопрезентації, захисту від маніпулятивного та інших негативних впливів із боку інших осіб. Несформовані або розмиті межі призводять до проблем самоідентифікації особистості та труднощів в міжособистісному спілкуванні. Досить легко потрапити під емоційне зараження та психологічний тиск ззовні, якщо особистісні межі невизначені, мають характер дифузності. Емпірична частина представлена порівняльним аналізом низки показників у групі студентів-психологів та програмістів. Зокрема, аналізу піддавалися такі параметри як: емоційні бар'єри у міжособистісному спілкуванні, прояв труднощів у побудові емоційного міжособистісного спілкування, суверенність фізичного тіла та території, рівень суверенності соціальних зв'язків та цінностей, прояв загального показника суверенності психологічного простору, показники основних компонентів конфігурації психологічних меж. З метою визначення ступеню статистично значимих відмінностей досліджуваних змінних між групами студентів-психологів та студентів-програмістів застосований U-критерій Манна Уїтні. Доведено, що рівень середовищної чутливості, реактивних меж, проактивної керуваності меж, суверенності психологічного простору, суверенності фізичного тіла у студентів-психологів статистично вищий, ніж у студентів-програмістів. Простежується відмінність у рівні прояву проникності психологічних меж, де отримані значення статистично вищі у студентів-програмістів, ніж у респондентів іншої групи.

Ключові слова: особистісні межі, бар'єри у міжособистісному спілкуванні, суверенність, психологічний простір, негнучкість.

In this article, the authors reveal one of the important and actual topics: personal boundaries configuration specifics of students of different majors. Based on scientific research, it is emphasized that the psychological boundaries of the individual is a psychological formation that arises from the interaction or establishment of parity subject-to-subject relations, determining the individual's desire to preserve authenticity while realizing the need for social integration and adaptation. Psychological personal space allows a person to ensure its inviolability, preserve identity, promotes self-presentation, protection from manipulative and other negative influences from others. Unformed or blurred boundaries lead to problems of self-identification and interpersonal communication. It is quite easy to get under emotional infection and psychological pressure from the outside, if personal boundaries are uncertain, have the character of diffusion. The empirical part is represented by a comparative analysis of a number of indicators in the group of students-psychologists and programmers. In particular, the following parameters were analyzed: emotional barriers in interpersonal communication, difficulties in building emotional interpersonal communication, the sovereignty of the physical body and territory, the level of sovereignty of social ties and values, the manifestation of the general sovereignty of psychological space, indicators of basic configuration components of psychological limits. In order to determine the degree of statistically significant differences among the studied variables between groups of students of psychology and students of programming, Mann Whitney U-test was used. It is proved that the levels of environmental sensitivity, reactive boundaries, proactive controllability of boundaries, sovereignty of psychological space, sovereignty of the physical body of psychology students are statistically higher than of students of programming. There is a difference in the level of manifestation of the permeability of psychological boundaries, where students-programmers have statistically higher obtained values than the respondents of the other group.

Key words: personal boundaries, barriers of interpersonal communication, sovereignty, psychological space, inflexibility.

УДК 159.9:316.6
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.36.18>

Барабашук Г.В.

к. психол.н.,
асистент кафедри практичної психології
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Душкевич М.М.

к. психол.н.,
доцент кафедри практичної психології
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Вступ. У наукових розвідках зазначається, що погане уміння людини вибудувати та регулювати психологічні межі в різних міжособистісних контекстах призводить до накопичення емоційної напруги, появи конфліктів, непорозумінь як в освітній площині, сім'ї, так і в професійному середовищі, та в суспільстві загалом.

У психології проблема межі, границі досліджувалася представниками різних напрямів: психоаналітичного (Д. Анзье,

Е. Джекобсон, О. Кернберг, М. Кляйн, Е. Гартманн та інші), гештальт-терапії (Ф. Перлз) та теорії поля (К. Левін). Вивченням структури психологічного простору та його часової динаміки займалися: С. Нартова-Бочавер, Т. Титаренко, О. Григор'єва, А. Драпака та інші. З погляду конструювання автентичності особистості та конфігурації особистісних меж ми опираємося на праці О. Кочубейник, П. Карелін, Т. Леві та ін.

Досліджуючи питання особистісних меж, О. Григор'єва та Т. Курилюк, запропонували авторську теоретичну модель психологічних меж особистості, в якій описують психологічні межі як психологічне утворення, яке виникає у результаті взаємодії або встановлення паритету між прагненням до збереження спонтанності й автентичності та потребою соціальної адаптації. Маються на меті два завдання особистісних меж: збереження самості у незмінному вигляді як запоруки збереження гармонійної особистості та досягнення стану особистого щастя і встановлення контактів з оточуючим світом. У зв'язку з цим, дослідниці описують, що призначенням меж є визначення ступеню задоволення соціально значимих потреб особистості та відмова від менш особистісно цінних бажань та прагнень [2, с.130].

О. Григор'єва та А. Драпака експлікують границі простору, що зумовлюють відношення до малого і великого соціуму – сім'ї, друзів, соціальних інституцій, етносу, людства. Наявність прозорих соціальних границь дозволяє сприймати соціум як «свій» або «чужий», формує простір для появи життєтворчих сенсів, конструктивних тенденцій. У випадку заблокованих меж, відбувається обмеження поля самоактуалізації особистості шляхом виникнення ксенофобії різної природи – від життєвої агресивності до нетерпимості в масштабах соціально-етнічних груп. Ступінь переживання «свого» і «чужого» обумовлює можливість особистості до діалогу і спільної творчості в будь-яких сферах життєдіяльності [3].

Виклад основного матеріалу. Психологічні процеси, що супроводжують встановлення меж у міжособистісній взаємодії та являють зміст регуляційного акту описані J. Adams у моделі, яка налічує чотири послідовних етапи в управлінні власними межами:

1. Усвідомлення. Це здатність бути чутливим до внутрішніх сигналів, що повідомляють про порушення меж і вторгнення в простір особистості ззовні. Почуття гніву, роздратування, страху, сорому, безпорадності є такими сигналами у міжособистісній комунікації.

2. Інсайт. Це когнітивний аналіз того, що відбувається у цей момент, і розуміння потреби змінити структурні параметри актуальної межі між собою та іншим.

3. Намір. Це з'ясування прийнятної поведінкової стратегії оволодіння ситуацією. Або вирішення того, чого б зараз хотілося у стосунках іншим.

4. Дія. Це мобілізація межі на поведінковому рівні та управління її характеристиками для втілення обраної стратегії [7].

Модель психологічного простору особистості (фрагмента реальності, який має важливе суб'єктивне значення), що містить опис феномену психологічних меж, наведено в роботах С. Нартової-Бочавер [5]. Особливу увагу звернено на функції психологічних меж серед яких ключовою є формування суб'єктності, тобто межі визначають, що є «Я» і що «не Я», де завершується «мій» простір починається «чужий».

Слід наголосити, що порушення функціонування психологічних меж насамперед пов'язані з їх властивістю ставати непроникними чи навпаки розчинятися у дисонансі до внутрішніх потреб, а також до комунікативної міжособистісної поведінки, на що має безпосередній вплив формування негативних моторних установок, емоційних бар'єрів, що несуть загрозу особистісній адаптації [5].

Американський дослідник Е. Hartmann запропонував концепцію психологічних меж (boundaries in the mind) як незвичний спосіб подивитися на організацію психічної діяльності. Щоб описати наявні відмінності в ментальній сфері, характері розуміння себе, інших та речей у всесвіті в контексті сильних або слабких зв'язків між сутностями (які мисляться, сприймаються), він пропонує визначати особистісні межі як товсті (щільні) і тонкі. Автор висуває гіпотезу, що спосіб організації меж залежить від багатьох аспектів життя: фізичного та душевного здоров'я, вибору кар'єри, міжособистісних стосунків, інтимних взаємин тощо, тому вивчення цього питання доповнить шлях розуміння людської психіки [8].

Емпіричне дослідження присвячене вивченню особливостей конфігурацій особистісних меж у студентів різних спеціальностей. Дослідження проводилось у березні 2021 року, на базі Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Для реалізації дослідження нами було сформовано вибірку, що складалась з двох груп: перша група – студенти, що навчаються за спеціальністю «Психологія» (20 досліджуваних) та друга група – студенти, що навчаються за спеціальностями «Комп'ютерна інженерія» та «Програмування» (20 досліджуваних). Вік досліджуваних – від 18 до 23 років, середній вік досліджуваних – 21 рік. Процедура дослідження передбачала заповнення бланків електронного зразка, створених за допомогою платформи Google Forms.

Для реалізації мети та завдань емпіричного дослідження нами використовувались психодіагностичні методики: «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні» (В. Бойко) [1]; «Психологічна

суверенність особистості» (С. Нартова-Бочавер) [6]; «Конфігурування психологічних меж особистості» (П. Карелін) [4]. Для обробки емпіричних даних використовувалися якісний та кількісний аналіз, а також статистичний аналіз, за допомогою програми SPSS 21.

Порівнюючи отримані результати за методикою «Діагностика емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні», які зображені на рис. 1.

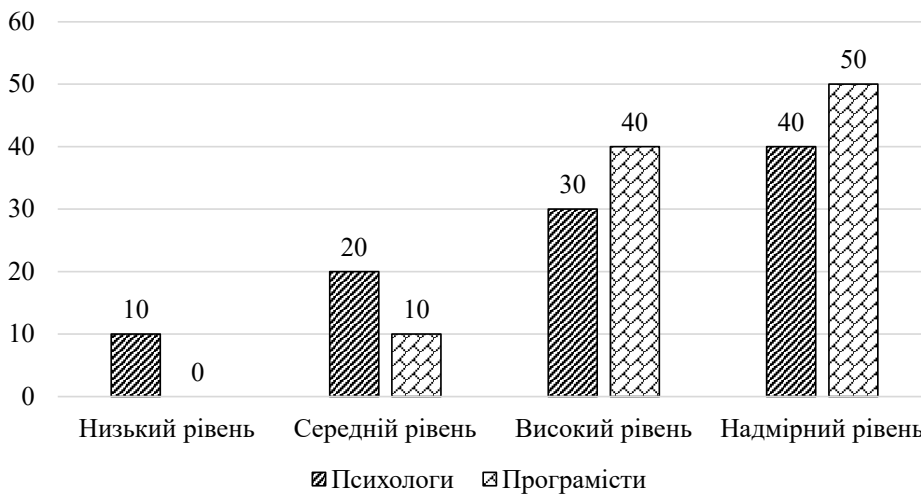
З'ясовано, що середній показник невміння керувати власними емоціями вищий у студентів-програмістів, ніж у студентів психологів. Відповідно, домінування негативних емоцій переважають в групі студентів-програмістів, ніж у психологів. Натомість, з незначною перевагою, зафіксовано вищі показники у студентів-психологів в прояві таких емоційних бар'єрів: «Небажання зближуватися з людьми на емоційній основі» та «Негнучкість, невиразність емоцій».

Згідно отриманих результатів (рис. 2), які вказують на загальний показник прояву труднощів у побудові емоційного міжособистісного спілкування: 50% студентів-програмістів демонструють надмірний рівень труднощів, 40% високий і 10% середній. У порівнянні студенти-психологи демонструють дещо нижчі показники: 40% досліджуваних властивий надмірний рівень труднощів, 30% високий, 20% середній, і 10% низький рівень. Ці данні свідчать, що

Згідно отриманих результатів (рис. 2), які вказують на загальний показник прояву труднощів у побудові емоційного міжособистісного спілкування: 50% студентів-програмістів демонструють надмірний рівень труднощів, 40% високий і 10% середній. У порівнянні студенти-психологи демонструють дещо нижчі показники: 40% досліджуваних властивий надмірний рівень труднощів, 30% високий, 20% середній, і 10% низький рівень. Ці данні свідчать, що

Рис. 1. Порівняння профілю емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні у групі студентів психологів та програмістів

Рис. 2. Рівень прояву труднощів у побудові емоційного міжособистісного спілкування у групі студентів психологів та програмістів (у %)

студенти-програмісти переважно мають труднощі у емоційному спілкуванні, емоції заважають їм встановлювати контакти з людьми, вони схильні до дезорганізованих реакцій або станів, більше ніж студенти-психологи, які проявляють кращу саморегуляцію емоцій у міжособистісному спілкуванні.

Порівнюючи показники осіб обох груп за методикою «Психологічна суверенність особистості» С.Нартової-Бочавер, ми виявили, що за шкалою «Суверенність фізичного тіла», депривована суверенність фізичного тіла наявна в обох групах, з надмірним переважанням у групі студентів-програмістів (60% досліджуваних), натомість лише 15% студентів-психологів проявляють дану ознаку (див. рис. 3). Зокрема надмірна суверенність фізичного тіла діагностовано у 15% осіб студентів-програмістів та у 5% студентів-психологів.

За шкалою «Суверенність території» виражений показник депривованості особистісної границі простежується у досліджуваних з групи студентів-програмістів – 65% опитаних, проти 35% у студентів-психологів.

Спираючись на отримані дані, можна стверджувати, що студенти-програмісти мають високу проникність психологічного простору у сфері соматичного (тілесного) благополуччя, і переважно характеризуються відсутністю територіальних кордонів, які часто можуть порушуватися іншими людьми. Також присутня частка надмірної суверенності фізичного тіла, що виникає як прояв компенсації у відповідь на високо інтервентований вплив.

Порівнюючи показники респондентів обох груп на рис. 4, ми виявили, що за шкалою «Суверенність соціальних зв'язків»

депривовані особистісні межі демонструють на одному рівні досліджувані обох груп (60% респондентів). Також простежується наявність надмірно суверенної межі серед 10% опитаних студентів-програмістів та 5% – студентів-психологів. Решта досліджуваних мають нормативну суверенність соціальних зв'язків.

За шкалою «Суверенність цінностей» більшість студентів в обох групах мають нормативну суверенність (75% досліджуваних у групі студентів-психологів та 60% досліджуваних у групі студентів-програмістів). У 5% респондентів кожної з груп виявлено надмірну суверенність, у решти встановлено депривовану суверенність цінностей. Отримані дані, дозволяють нам припустити, що для досліджуваних в обох групах характерно контролювати власне соціальне життя, міжособистісні контакти, очікувати схвалення зі сторони найбільш наближеного оточення. Натомість студенти-психологи та студенти-програмісти мають свободу смаків і світогляду, вільно виражають ідеї, які генерують, цінують власну життєву позицію.

Досліджуючи загальний показник суверенності психологічного простору особистості (рис. 5), нами визначено, що 60% студентів-психологів мають нормативну суверенність, 35% депривовану і 5% надмірну. Порівнюючи результати, отримані в ході дослідження, встановлено, що студенти-програмісти демонструють високий показник депривованої суверенності (65% респондентів), 5% досліджуваних має надмірну, і решта – нормативну суверенність психологічного простору (30 % респондентів). Відповідно, порівняння показників обох груп дає змогу зробити висновок про те, що

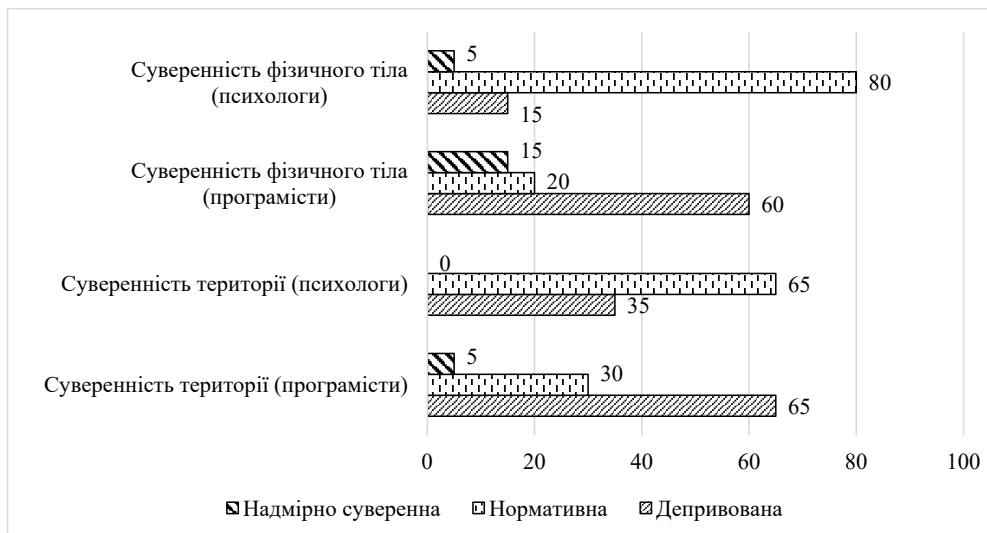
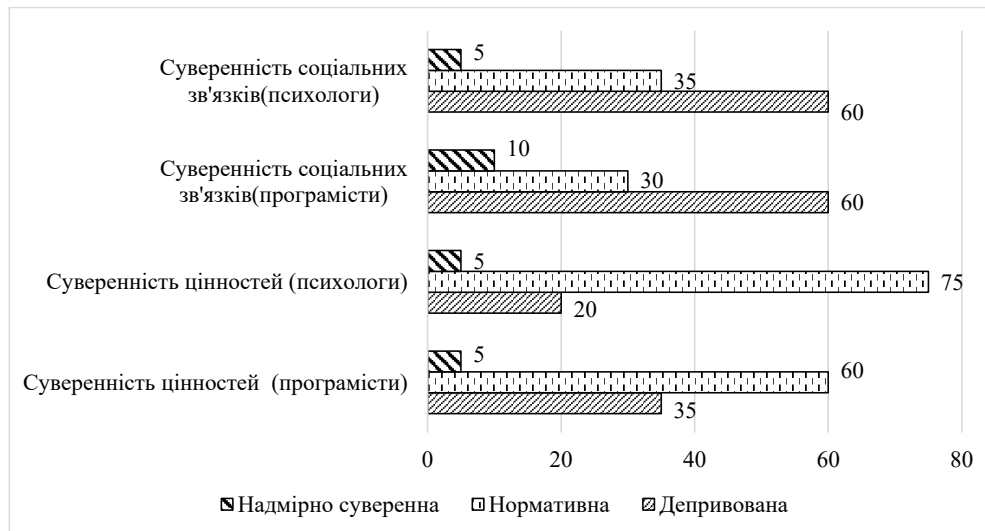
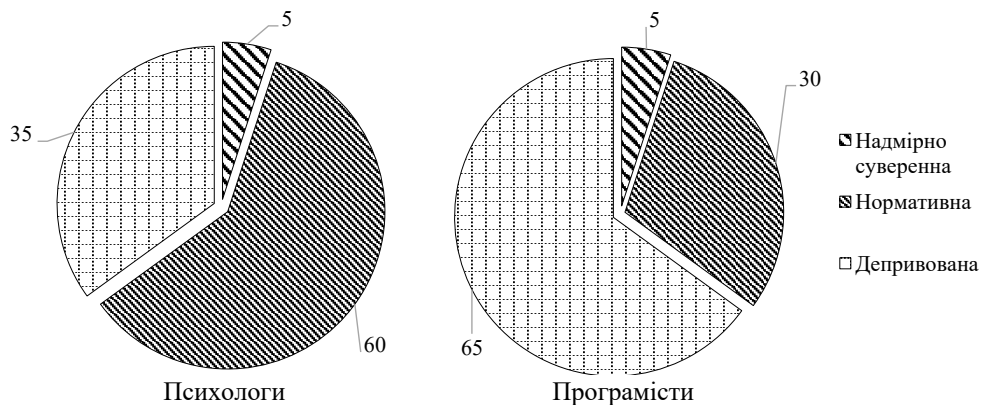

Рис. 3. Рівень суверенності фізичного тіла та території у студентів психологів та програмістів (у %)

Рис. 4. Рівень суверенності соціальних зв'язків та цінностей у студентів психологів та програмістів (у %)

Рис. 5. Рівень прояву загального показника суверенності психологічного простору у студентів психологів та програмістів (у %)

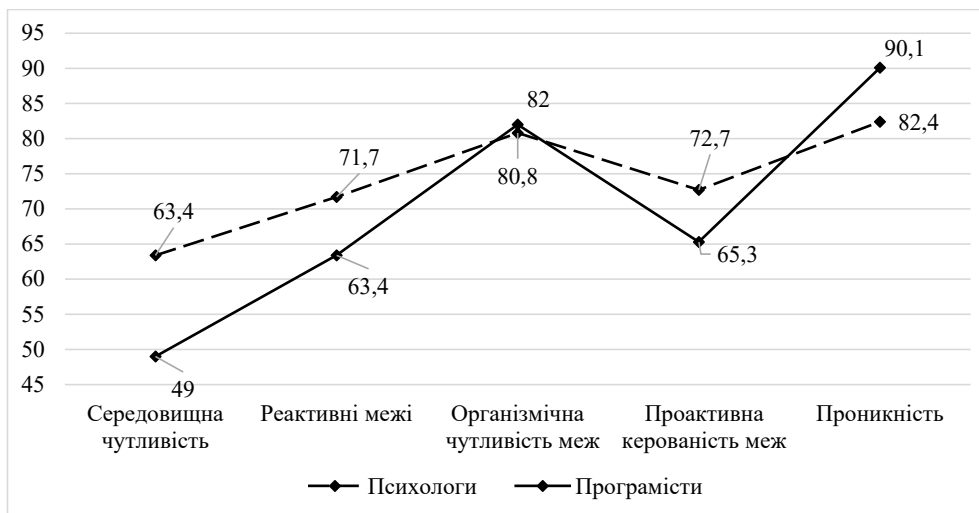
студенти-програмісти мають більш порушений психологічний простір, ніж студенти-психологи. Студенти-психологи частіше переживають відчуття автентичності, своєї доречності у просторових і життєвих обставинах, натомість студенти-програмісти переживають проникність власного психологічного простору, схильні прислухатися до волі інших людей та обставин, частіше проявляють *надмірну суверенність* як відповідь на високо інтервентований вплив.

Вивчаючи основні компоненти конфігурації психологічних меж особистості у студентів психологів та програмістів, за методикою «Конфігурування психологічних меж особистості» П. Кареліна [4], ми виявили (рис. 6.): середній показник середовищної чутливості, реактивної чутливості та проактивної керованості меж вищий у групі студентів-психологів, ніж у студентів-про-

грамістів. Натомість студенти-програмісти демонструють вищий середній показник за шкалою проникності психологічних меж. Шкала організмичної чутливості знаходиться на одному рівні для опитуваних обох груп.

Отримані результати, дозволяють нам припускати, що студенти-психологи мають підвищену середовищну чутливість й інтенсивніше реагують на зовнішні вторгнення, зосереджуючись на власному емоційно-афективному стані. Також проявляють здатність чинити вербальний чи невербальний, фізичний опір у відповідь на неприйнятне чи агресивне поведіння з власним комунікативним простором. Студенти-психологи демонструють більшу орієнтованість на власні бажання, потреби та інтереси при встановленні психологічних меж, натомість студенти-програмісти більше довіряють

Рис. 6. Середні показники основних компонентів конфігурації психологічних меж особистості у студентів психологів та програмістів

діадному партнеру при комунікації, частіше запрошуючи до близького контакту, і готові розділити з ним індивідуальний простір. Варто зауважити, що у респондентів обох груп на високому рівні продемонстрована організмична чутливість меж, це свідчить, що досліджувані студенти усвідомлюють відповідність чи невідповідність поточних конфігурацій власних психологічних меж актуальним просторовим потребам.

Для визначення ступеню значимості відмінностей серед досліджуваних змінних між групами студентів-психологів та студентів-програмістів ми використали непараметричний критерій – U-критерій Манна-Уїтні. Аналізу піддавалися різні категорії. Виявлені наступні статистично достовірні відмінності між двома групами. (табл. 1.)

Дослідження виявило відмінності в прояві *середовищної чутливості* в групі студентів-психологів та студентів-програмістів ($U=81,0$; $p=0,001$), реактивних меж ($U=115,0$; $p=0,021$), проактивної керованості меж ($U=111,0$; $p=0,016$), проникності

($U=276,0$; $p=0,040$), суверенності психологічного простору ($U=125,0$; $p=0,043$), суверенності фізичного тіла ($U=120,0$; $p=0,029$).

Отримані результати, дозволяють нам припускати, що студенти-психологи мають підвищену середовищну чутливість й інтенсивніше реагують на зовнішні вторгнення, зосереджуючись на власному емоційно-афективному стані. Також проявляють здатність чинити вербальний чи невербальний, фізичний опір у відповідь на неприйнятне чи агресивне поводження з власним комунікативним простором. Студенти-психологи демонструють більшу орієнтованість на власні бажання, потреби та інтереси при встановленні психологічних меж, натомість студенти-програмісти більше довіряють діадному партнеру при комунікації, частіше запрошуючи до близького контакту, і готові розділити з ним індивідуальний простір. Варто зауважити, що у респондентів обох груп на високому рівні продемонстрована

Таблиця 1
Статистично достовірні показники відмінностей між групою студентів психологів та програмістів

Параметр	Середній ранг для студентів програмістів	Середній ранг для студентів психологів	Значення U-критерію Манна-Уїтні	p-рівень значущості
Середовищна чутливість	14,55	26,45	81,00	0,001
Реактивні межі	16,25	24,75	115,00	0,021
Проактивна керованість меж	16,08	24,92	111,50	0,016
Проникність	24,30	16,70	276,0	0,040
Суверенність психологічного простору	16,78	24,22	125,50	0,043
Суверенність фізичного тіла	16,50	24,51	120,0	0,029

організмична чутливість меж, це свідчить, що досліджувані студенти усвідомлюють відповідність чи невідповідність поточних конфігурацій власних психологічних меж актуальним просторовим потребам.

Для визначення ступеню значимості відмінностей серед досліджуваних змінних між групами студентів-психологів та студентів-програмістів ми використали непараметричний критерій – U-критерій Манна-Уїтні. Аналізу піддавалися різні категорії. Виявлені наступні статистично достовірні відмінності між двома групами. (табл. 1.)

Дослідження виявило відмінності в прояві *середовищної чутливості* в групі студентів-психологів та студентів-програмістів ($U=81,0$; $p=0,001$), реактивних меж ($U=115,0$; $p=0,021$), проактивної керованості меж ($U=111,0$; $p=0,016$), проникності ($U=276,0$; $p=0,040$), суверенності психологічного простору ($U=125,0$; $p=0,043$), суверенності фізичного тіла ($U=120,0$; $p=0,029$).

Встановлено, що рівень середовищної чутливості, реактивних меж, проактивної керованості меж, суверенності психологічного простору, суверенності фізичного тіла у студентів-психологів статистично вищий, ніж у студентів-програмістів. Простежується відмінність у рівні прояву проникності, де отримані значення статистично вищі у студентів-програмістів, а ніж студентів-психологів.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження показало, що конфігурація психологічних меж у студентів різних спеціальностей має відмінність на рівні статистичної значимості за такими параметрами як: середовищна чутливість, реактивність меж, проактивне регулювання меж, межева проникність, суверенність психологічного простору та фізичного тіла.

Зокрема, майбутні психологи здатні відстоювати власні межі при агресивному вторгненні в процесі міжособистісної взаємодії, мають можливість зосереджуватися і розрізняти зміни в емоційному стані під час спілкування. Для захисту особистісних меж обирають поведінкову стратегію – емоційного дистанціювання та ригідність. Студенти-програмісти демонструють високу проникність власних психологічних меж, як результат – переживають негативні емоції та неспроможність до саморегуляції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других. Москва : Наука. 1996. 250 с.
2. Григор'єва О. В., Курилюк Т.І. «Топографічна» структура особистості та можливості її дослідження. *Актуальні проблеми сучасної психології: матеріали конференції Волинського державного університету ім. Лесі Українки*. 2006. С. 129–140.
3. Григор'єва О.В., Драпака А. В. Психологічні межі особистості та метод оцінки їх сформованості. *МП Психологія*. 2007. № 2. С. 8–16.
4. Карелін П.А. Особливості психологічних меж особистості у різних комунікативних контекстах: дис. ... канд. психол. н.: 19.00.05, Київ, 2019. 291 с.
5. Нартова-Бочавер С.К. Понятие «психологическое пространство личности» и его эвристические возможности. *Психологическая наука и образование*. 2002. С. 35–42.
6. Нартова-Бочавер С. К. Новая версия опросника «Суверенность психологического пространства». *Психологический журнал*. 2014. № 3. С. 105–119.
7. . Adams J. Boundary issues: using boundary intelligence to get the intimacy you want and the independence you need in life, love, and work. Published by John Wiley, New Jersey. 2005. 252 p.
8. Hartmann E. Boundaries in the mind: a new psychology of personality. *Ernest Hartmann*. New York : BasicBooks, 1991. 274 p.